

DIALEKTIKA NÁRODNÉHO A INTERNACIONÁLNEHO V ROZVOJI SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI

ADAM VIRT, Budapešť

VIRT, A.: The Dialectics of the National and the International in the Development of the Socialist Society. *Filozofia* 30 (1975), No 5, p. 483—489.

The paper is concerned with the relatively little elaborated problems of the dialectics of the national and the international in the contemporary conditions of the world development and outlines some answers to the questions. It points at the wrong subjectivist conception of the relation between the national and the international, the metaphysical separation of the contents of these notions and the harm of the sharp putting of the national against the international. The author considers, as a starting point of investigating the dialectics of the national and the international, the Leninist teaching on the two tendencies of capitalism in the question of nationalities, which may be applied under certain conditions (an insertion into a certain historical frame) also to the analysis of this problem in the development of the socialist society. The author is concerned in detail with the new contents of the national and the international in socialism and states that — on the basis of this new specific contents the relation and mutual operation of these two aspects changes qualitatively. In this respect the international becomes the more and more decisive aspect of the dialectics of the national and the international, the inner connection of the national and the international becomes more organic, but in the contemporary stage of development of the socialist countries there still remain also some partial and temporary contradictions. According to the author, one of the fundamental tasks of Marxist philosophical works is to help disclose the roots and the substance of these contradictions and to overcome them on the basis of the priority of the international. In the conclusion the author criticizes the methods of the contemporary anti-Marxism, the „pluralization“ of Marxism and the non-scientific activity of the so called Budapest School.

V marxistickej literatúre sa dosť široko skúma problém národného a internacionálneho z historického hľadiska (historický proces vzniku a vývinu národov), z ekonomického hľadiska (vzťah národného hospodárstva a medzinárodnej ekonomickej integrácie), z politického hľadiska (problém národnostnej politiky, nacionalizmus alebo internacionalizmus v politike) i z hľadiska kultúry a sociálnej psychológie (úloha národného jazyka a národných tradícií vo vývine duchovnej kultúry, spoločenská úloha národného cítenia a predsudkov).

Avšak pomerne málo je táto otázka rozpracovaná vo všeobecne filozofickej oblasti: ako dialektika národného a internacionálneho vo vývine spoločnosti. A pritom filozofické rozpracovanie tohto problému má veľký význam pre teoretické a metodologické zdôvenenie konkrétneho ekonomického, politického, sociologického a iného výskumu v tejto oblasti. Diskusia o tejto téme na konferencii redakcii filozofických a sociologických časopisov socialistických krajín môže prispieť k hlbšiemu filozofickému rozpracovaniu dialektiky národného a internacionálneho v marxistickej filozofickej literatúre všeobecne a na stránkach našich časopisov osobitne.

Práve s týmto cieľom by som chcel nastoliť niekoľko otázok, samozrejme, bez nárokov na ich úplné vysvetlenie.

Pri konkrétnom skúmaní národného a internacionálneho — z toho alebo onoho aspektu — sa možno často stretnúť s dvoma metodologickými chybami, jednostrannosťami.

Prvá chyba: subjektivistické ponímanie národného a internacionálneho. Kultúrne a psychologické teórie národa, ktoré sú teoretickým základom takejto ponímania, sú veľmi rozšírené aj v súčasnej buržoáznej ideológii. Vplyv týchto teórií sa ešte úplne neprekonal ani u nás. Jednotliví literári stožňujú podstatu národného s národným jazykom, národnou kultúrou; národné sa často skúma len z emociálnej stránky, ignoruje sa sociálno-ekonomický obsah národa.

Druhá metodologická chyba: metafyzické odtrhnutie národného od internacionálneho a opačne. Extrémnym príkladom takejto odtrhnutia je ostré stávanie národného proti internacionálnemu, keď národné vylučuje internacionálne a internacionálne národné. Takéto stávanie do ostrého protikladu je charakteristické jednak pre otvorený nacionalizmus a jednak pre kozmopolitický nacionálny nihilizmus.

No okrem ostrého stávania národného proti internacionálnemu existuje — a je veľmi rozšírené — čisto formálne spojenie národného s internacionálnym, keď sa národné a internacionálne považujú za absolútne samostatné javy, medzi ktorými platí len vonkajší vzťah: buď sa národné vo vzťahu k internacionálnemu chápe ako prázdna forma, alebo internacionálne vo vzťahu k národnému ako niečo vonkajšie, ako mechanický súhrn samostatných národných komponentov spoločenského života. Takéto metodologické extrémy upriamujú našu pozornosť na nevyhnutnosť hlbšie rozpracovať objektívnu dialektiku národného a internacionálneho.

Mimoriadne aktuálna je úloha rozpracovať dialektiku národného a internacionálneho v rozvoji socialistickej spoločnosti.

Ako východisko pri riešení tohto problému môže poslúžiť leninské učenie o dvoch tendenciách kapitalizmu v národnostnej otázke. „Rozvíjajúci sa kapitalizmus pozná dve historické tendencie v národnostnej otázke. Prvá: prebudenie národného života a národných hnutí, boj proti každému národnostnému útlaku, uvoľnenie národných štátov. Druhá: rozvoj a rozhojnenie všetkých možných stykov medzi národmi, odstránenie národných priehrad, vytvorenie internacionálnej jednoty kapitálu, hospodárskeho života vôbec, politiky, vedy atď.

Obe tendencie sú svetovým zákonom kapitalizmu. Prvá prevláda na začiatku jeho vývinu, druhá charakterizuje kapitalizmus zrelý a spejúci k svojej premene na socialistickú spoločnosť.“ (1, s. 18—19)

Treba zdôrazniť, že Lenin hovoril o týchto tendenciách v národnostnej otázke:

- ako o objektívnych zákonitostiach vývinu kapitalizmu;
- ako o dialekticky vzájomne spätých tendenciách;
- z ktorých na začiatku vývinu kapitalizmu prevláda prvá a v poslednom štádiu kapitalizmu prevláda druhá tendencia;
- existenciu týchto tendencií za kapitalizmu sprevádzajú a naplňujú antagonisticke protirečenia.

Základné metodologické princípy leninskej analýzy dvoch tendencií kapitalizmu v národnostnej otázke možno aplikovať aj na analýzu dialektiky národného a internacionálneho za socializmu. Avšak to si vyžaduje postaviť otázku historicky a konkrétne. „Bezpodmienečnou požiadavkou marxistickej teórie pri rozbere akejkoľvek sociálnej otázky je vtesnať ju do určitého historického rámca ...“ (1, s. 368)

To znamená: analýza dialektiky národného a internacionálneho sa musí zasadiť do „historického rámca“ vzniku a vývinu novej socialistickej spoločnosti.

Historické a konkrétne nastolenie otázky dialektiky národného a internacionálneho za socializmu nás privedie k takejto otázke: aký nový obsah nadobúda internacionálne a národné?

Z nového obsahu internacionálneho v rozvoji socializmu možno podľa všetkého vyčleniť tieto objektívne momenty:

- pôsobenie všeobecných, svojím obsahom internacionálnych objektívnych zákonitostí socialistickej revolúcie a socialistického vývinu, ktoré určujú jednotný obsah procesu vzniku novej spoločnosti vo všetkých socialistických krajinách;

- existencia svetovej socialistickej sústavy, čo je objektívnym zdrojom vzniku kvalitatívne nových internacionálnych záujmov socialistických krajín;

- boj dvoch spoločenských sústav vo svetovom meradle, čo kladie pred socialistické krajiny spoločné internacionálne úlohy;

- kolektívna úloha a zodpovednosť socialistických krajín odvrátiť novú, termonukleárnu svetovú vojnu a uskutočňovať politiku koexistencie;

- objektívna spätosť a vzájomný vplyv úspechov socialistických krajín a protimperialistického národnoslobodzovacieho hnutia, revolučného boja robotníckej triedy a iných pokrokových síl kapitalistického sveta.

Špecificky nový obsah národného v socialistickej spoločnosti určujú tieto objektívne momenty:

- v každej krajine zvíťazila socialistická revolúcia v konkrétnych historických podmienkach, ktoré určujú svojrázne formy revolúcie;

- pôsobenie spoločných zákonitostí pri výstavbe socializmu predpokladá ich konkrétnu aplikáciu na konkrétne národné a historické podmienky každej krajiny;

- víťazstvo socializmu otvára nové priestory pre rozvoj národného života: v socialistických krajinách sa buržoázny národ pretvára na socialistický národ, vytvárajú sa objektívne základy pre vznik nového, objektívne predpoklady pre likvidáciu akéhokoľvek národnostného útľaku, pre odstránenie každej nacionálnej diskriminácie, pre úplnú rovnoprávnosť národnostných menšín a rozkvet národnej kultúry každého národa;

- mnohé národy mohli len vďaka socialistickej revolúcii vsúpiť na cestu samostatného národného života, uvoľnenia a rozvoja národného hospodárstva, národného jazyka, národnej kultúry, resp. dohnať etapu národného vývinu, ktorú prešli iné, viac vyvinuté národy ešte do víťazstva socializmu;

- nové spoločenstvo socialistických národov, svetová socialistická sústava sa skladá zo suverénnych jednonárodných alebo viacnárodných štátov, preto

každá socialistická krajina má popri spoločných, bezprostredne internacionálnych záujmoch aj relatívne samostatné národnoštátne záujmy;

— socialistické krajiny v súčasnej etape svojho vývinu sa neodlišujú od seba len historickými tradíciami, geografickými podmienkami, veľkosťou územia a počtom obyvateľstva, ale aj svojou socialistickou vyspelosťou.

Internacionálne a národné nielenže nadobúdajú za socializmu nový špecifický obsah, ale ich dialektický vzťah a vzájomné pôsobenie sa aj kvalitatívne mení.

V tejto súvislosti by sa žiadalo upozorniť na nasledujúce tézy, ktoré — ak sú správne — môžu určiť hlavné smery konkrétneho skúmania a podrobnejšieho rozpracovania dialektiky národného a internacionálneho vo vývine socialistickej spoločnosti.

Po prvé: vo vývine socialistickej spoločnosti sa čoraz viac stáva určujúcou stránkou dialektiky národného internacionálne. V tomto smere pôsobia za socializmu okrem nového špecifického obsahu internacionálneho aj také spoločné procesy, charakteristické pre súčasný kapitalizmus i pre socializmus, ako je rozvoj výrobných síl, vedeckotechnická revolúcia a hospodárska integrácia.

Po druhé: za socializmu sa organickejšie vytvára vnútorná spätosť národného a internacionálneho, navzájom sa prepleťajú, jedno prechádza do druhého, vnútorne splyývajú v jednotný internacionálno-národný historický proces formovania nového spoločensko-ekonomického zriadenia. Preto teraz už musíme hovoriť nie jednoducho o „dvoch tendenciách“, ak Lenin charakterizoval dialektiku národného a internacionálneho vo vývine kapitalizmu, ale o dvoch neoddeliteľných, organicky vnútorne spätých stránkach „jednej tendencie“: historického procesu utvárania nového zriadenia v celosvetovom meradle.

Po tretie: v súčasnej etape rozvoja socialistických krajín, pri rôznom stupni ich hospodárskej, politickej a ideologickej vyspelosti sa ešte uchovávajú niektoré objektívne a gnozeologické korene vzniku čiastkových a dočasných protirečení medzi národným a internacionálnym. Pokiaľ si úzko národno-štátne záujmy socialistických krajín a spoločné internacionálne záujmy svetovej socialistickej sústavy zachovávajú istú samostatnosť (a odmietať takúto relatívnu samostatnosť nemožno), môžu sa medzi nimi objaviť čiastkové a dočasné rozpory. No možné protirečenia medzi národným a internacionálnym nemajú antagonistický charakter, môžu sa riešiť správnym organickým spájaním národného s internacionálnym.

Jednou zo základných úloh marxistickej filozofickej práce je, aby pomohla dôkladnejšie odhaliť korene a podstatu týchto protirečení, včas ich rozoznať a vypracovať zodpovedajúce metódy na ich prekonanie.

Z prvých dvoch téz vyplýva, že protirečenia, ktoré vznikajú medzi národným a internacionálnym vo vývine socialistickej spoločnosti, sa môžu a musia prekonať na základe priority internacionálneho, čo musí viesť z hľadiska historickej perspektívy k zblíženiu národného a internacionálneho.

Musí nás zaujímať aj subjektívna stránka otázky: ako sa odráža nový objektívny obsah národného a internacionálneho za socializmu vo vedomí ľudí?

Subjektívny faktor — marxisticko-leninská politika a socialistická uvedomelosť nás — má veľkú úlohu pri prekonávaní konkrétnych protirečení medzi národným a internacionálnym.

Adekvátnym odrazom nového obsahu národného a internacionálneho je jednota socialistického vlastenectva a internacionalizmu. No bolo by nebezpečnou ilúziou predstavovať si to tak, že budúce zmeny obsahu národného a internacionálneho, ich nové vzájomné vzťahy sa ihneď a adekvátne odrazia vo vedomí ľudí.

Po prvé: nacionálne povedomie národov sa kryštalizovalo dlhý čas v zložitých triednych a národných protirečeníach, v triednom a národnom boji. Stačí tu pripomenúť zložité triedne a nacionálne vzťahy, ktoré sa vytvárali v predsocialistickej histórii stredovýchodnej Európy. Prirodzene, trpké skúsenosti dejinnej minulosti zanechali hlboké stopy v národnom povedomí národov, a je potrebný istý čas na to, aby nové historické skúsenosti podstatne zmenili národné povedomie celých národov.

Po druhé: mnohé nacionálne prežitky, predsudky, jednostrannosti sú veľmi živé v psychológii ľudí i po víťazstve socialistickej revolúcie. Nepriateľská imperialistická propaganda rozducháva živelné nacionalistické city a nálady, podnecuje a umelo živí nacionalizmus.

Po tretie: konkrétna dialektika národného a internacionálneho vo vývine socialistickej spoločnosti, vznik protirečení v tejto oblasti sa ich komplikované prekonávanie skrývajú v sebe možnosť jednostrannej absolutizácie jedného alebo druhého momentu tejto dialektiky vo vedomí ľudí.

Nehľadiac na hlboké pozitívne zmeny v národnom povedomí našich národov, na vedomie ľudí má ešte značný vplyv — niekedy v skrytej, zamaskovanej forme — nacionalizmus, na myslenie jednotlivých vrstiev vplýva aj buržoázny kozmopolitizmus a nacionálny nihilizmus, stretávame sa ešte s nadtriednou idealizáciou alebo sektárskym ignorovaním národných tradícií.

Preto uvedomelé socialistické pretváranie národného povedomia, aktívny boj proti všetkým formám nacionalizmu a kozmopolitizmu, rozsiahla výchovná práca v duchu socialistického vlastenectva a internacionalizmu je dôležitou zložkou našej ideologickej práce. O tejto úlohe hovorí dokument vypracovaný pracovnou komisiou pre otázky teoretickej práce a kultúrnej politiky pri ÚV MSRS *Aktuálne problémy socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu* (2, č. 10). Tento dokument zdôrazňuje: „Uvedomujeme si, že rozvoj socialistického vlastenectva a internacionalizmu nie je mechanickým odrazom rozvoja socialistického národa. Nacionalizmus a kozmopolitizmus, extrémny, ktoré rozducháva zahraničnú nepriateľskú propagandu, nie sú len dedičstvom minulosti. Obidva prúdy — a predovšetkým nacionalizmus — sa môžu obnovovať i z vnútorných príčin, ako sa na nové otázky, ktoré vývin nastoľuje, nenachádza zodpovedajúca marxisticko-leninská odpoveď.

Upevňovanie našej socialistickej spoločnosti prináša rozkvet nášho ľudu, nášho národa. Práve preto prehlbovanie a formovanie socialistického vlastenectva a internacionalizmu predpokladá — ako základ — hodnovernú, všestrannú a roz-

siahlu propagáciu domácich i medzinárodných výsledkov socialistického budovania, úspechov medzinárodného robotníckeho hnutia, dôkladné marxisticko-leninské osvetľovanie protirečení, nových oázok spojených s vývinom, t. j. vhodnú propagáciu odpovedí, vyplývajúcich zo spoločenskej praxe.“

V socialistickom pretváraní národného povedomia má marxistická filozofia aj svoje špecifické úlohy.

Na jednej strane musí marxistická filozofia vedecky analyzovať proces socialistického pretvárania spoločenského vedomia, odhaliť jeho zákonitosti, dialektiku objektívnych podmienok i subjektívneho faktora v tomto procese, a teda vedecky zdôvodniť ideologickú prácu pri socialistickom pretváraní spoločenského vedomia.

Na druhej strane sa marxistickí filozofi aktívne a priamo zúčastňujú na socialistickom pretváraní národného povedomia, na kritike buržoázneho nacionalizmu a kozmopolitizmu, buržoázneho a maloburžoázneho prekrúcania národného a internacionálneho a na šírení myšlienok socialistického vlastenectva a internacionalizmu.

Dialektika národného a internacionálneho sa prejavuje aj v rozvoji samej marxistickej filozofie.

Marxistická filozofia je svojím vedeckým obsahom hlboko internacionálna. Internacionálne sú aj naše aktuálne úlohy filozofického zovšeobecňovania socialistického vývinu i kríky súčasnej buržoáznej ideológie.

Súčasne sa filozofická práca, marxistickí filozofi každej socialistickej krajiny i špecifické národné úlohy organizujú predovšetkým v národnom rámci.

Za takýchto podmienok má osobitne veľký význam úzka internacionálna spolupráca marxistických filozofov všetkých krajín, vzájomné oboznamovanie sa s výsledkami filozofickej práce v každej krajine, spoločné nasofňovanie i rozpracovanie základných problémov súčasnej marxistickej filozofie Veľkú úlohu zohrávajú pritom naše časopisy.

Jednou zo základných metód súčasného antimarxizmu v medzinárodnom ideologickom boji je „pluralizácia“ marxizmu. „Pluralizmus“ marxizmu a marxistickej filozofie hlásajú na základe rôznych kríeríí: na základe „rôznych interpretácií“ Marxových filozofických názorov, pričom stavajú „mladého“ Marxa proti „zrelému“ Marxovi, Marxa proti Engelsovi. Obľúbeným spôsobom „pluralizácie“ je „pluralizácia“ podľa národných kríeríí: leninizmus zobrazujú ako číslo ruský alebo východoeurópsky nacionálny variant marxizmu, do protikladu leninizmu dávajú tzv. západný marxizmus. Známy je aj pokus o „počínšenie“ marxizmu.

V poslednom čase v západnej ideologickej tlači spustili veľký krik okolo tzv. budapešianskej školy marxistickej filozofie. „Budapešianskej škole“ venoval posledné číslo svojho časopisu *Les temps modernes* Sartre (3, č. 337—338), niekoľko článkov o tejto „škole“ vyšlo v novinách známeho rakúskeho renegáta a revizionistu Franza Mareka *Wiener Tagebuch* i v časopise talianskych „novofašicarských marxistov“ *Aut-Aut*. V západnom Nemecku vydali zborník článkov predstaviteľov tejto „školy“ s prísľušným predhovorom. „Budapešianskou školou“ nazývajú úzku skupinu maďarských revizionistov a renegátov, ktorých

protimarxistické názory podrobili u nás fundovanej marxistickej kritike. Propagátori tzv. budapeštianskej školy nazastierajú, že ich zaujíma predovšetkým to, že táto skupina vysúpila proti základom marxistickej filozofie a praxe socialistických krajín. V predhovore západonemeckého zborníka *Noví ľavičiari v Maďarsku* (4) sa hovorí priamo, že hlavnou osobitosťou tejto školy je „kritický vzťah k teórii a praxi socialistických krajín“. Obsah článkov zborníka a komentáre k týmto článkom nenechávajú nikoho na pochybách, že pod „kritickým vzťahom“ sa rozumie otvorený revizionizmus a aktívny politický boj proti spoločenskému a politickému zriadeniu socialistických krajín.

Buržoázne komentáre sa snažia dať antimarxistickej revizionistickej skupine, nazvanej „budapeštianska škola“, akýsi maďarský charakter. V skutočnosti však táto skupina nemá nič spoločného s maďarskými marxistickými filozofmi, nemá nijaký vzťah k národným úlohám maďarských marxistických filozofov. Protimarxistické názory tejto skupiny podrobili v Maďarsku dôslednej kritike v dokumente pracovnej komisie pre teoretickú prácu a kultúrnu politiku pri ÚV MSRS: *O protimarxistických názoroch niektorých spoločenských vedcov v našej krajine*. (5)

Podobné pokusy o „pluralizáciu“ marxistickej filozofie nás ešte viac zaväzujú upevniť internacionálnu jednotu marxistickej filozofie, rozvíjať našu medzinárodnú vedeckú tvorivú spoluprácu, prekonávať vo filozofickej práci akékoľvek tendencie nacionálnej uzavretosti a aktívne vystupovať proti všetkým formám „pluralizácie“ marxistickej filozofie.

LITERATÚRA

1. LENIN, V. I.: Spisy, zv. 20. Bratislava 1956.
2. Dokument uverejnili v teoretickom časopise ÚV MSRS Társadalmi Szemle, 1974, č. 10.
3. Les temps modernes, 1974, č. 337—338.
4. Die Neue Linke in Ungarn. Merve Verlag, Berlin 1974.
5. Dokument uverejnili maďarské časopisy: Szociológia, 1973, č. 1; Magyar Filozófiai Szemle, 1973, č. 1.